

Fra Grgo Martić.

(Sestavil J. D.)

„Martić je prvi naš epik u XIX. vijeku.

„Slovinac“ 1. 1878.

Sv. Frančišek Asiški, véliki ustanovnik frančiškanskega reda, ni poznal druge želje, kakor da bi vse stvari Boga spoznale in ljubile. „Moj Bog in moje vse!“ je bil njegov navadni vzklik. A prav iz takega srca so privrele one krasne pesmi Frančiškove, ki so vzbudile národno italijansko slovstvo in gladile pot Dantejevemu geniju. Duh sv. Frančiška Asiškega je vzbudil pa tudi v sosedni Bosni národno slovstvo. Kar je imel do naših časov bosanski narod književnosti, skoro vso so ustvarili bosanski franjevci. Največ pa je storil fra Grgo Martić, prvak v slovstvu bratskega naroda.

V začetku tekočega leta, dné 14. prosinca, je ta divni pesnik „Osvetnikov“ preprosto praznoval svojo zlato mašo v mestecu Kreševu blizu Sarajeva, kjer imajo bosanski franjevci že stoletja sém svoj samostan. Tisoč in tisoč src je oni dan starčku Radovanu želelo od Boga življenja in zdravja še mnogo let, življenja, hrvaškemu narodu toli dragocenega.

Hrvaški časopisi so se one dni spominjali slavljenca s pesmimi, spisi in ocenami. A njegova slava ni šele od letos. Martić deluje za svoj narod z živo besedo in pismom že nad 44 let; vendar je njegovo ime zaslovelo izven mej bosanske domovine po širni Avstriji in še dalje nekako od leta 1878., odkar je namreč

„DOM in SVET“ 1895, št. 7.

avstrijska vlada zasedla Bosno in Hercegovino. Sedanji vladika labodski, prevzv. g. dr. Mihael Napotnik, piše v svojem delu: „Kratek pregled bosanskega slovstva. V Mariboru 1884“, kjer se nahaja izvrstno popisano življenje in delovanje Martičevo (str. 57—73), tako-le: „Po srečno dognani okupaciji Bosne in Hercegovine so naj-

imenitnejši možje iz teh pokrajin dohajali v avstrijsko prestolno metropolo — na Dunaj, da se poklonijo novemu vladarju in zahvalijo za blagodušno rešitvo iz dolgoletnega robstva. Eden teh poslancev je zanimal tudi višje kroge in mesto Beč — oblečen v revno haljo frančiškanskega reda, lepe ravne postave, bistrh sokolskih očij, čednih, resnomilih obraznih potez, z gostimi brkami pod nosom in finim fesom na glavi — a široke prsi so mu ozaljšane s krasnimi križci in redovi — ta nenavadni mož je oče Grgo Martić ali fra Grgo, kakor ga zove in pozna ves bosanski in ves her-

cegovski narod.“ — Fra Grgo Martić ima za svojo bosansko domovino velikanske zasluge, in te v dvojnem oziru. Prvič zato, ker je marljivo zbiral podatke o brezmejnih mukah in nadlogah svojega naroda ter jih v obliki divnih pesmij naznanjal širnemu svetu, zlasti Avstriji, proseč jo, naj se usmili trpinov ter jim pride

Fra Grgo Martić.

na pomoč. Tako n. pr. je leta 1842. v pesmi: „Plač od Bosne“ milo klical:

Evropejski dvorovi preslavni!
Osobito Beča grade davni!
Utešitelj svakog, gnjezdo nade,
I na zemlji pokrovitelj pravde,
Milostni otac ubogoga,
Obslužitelj verni zvanja svoga!
I pogleda velemožnim okom
Robstva našeg polju po širokom,
Te se dušam smiluje nevinim,
• Koje živu Bogu još jedini
Da po gorah od gladi ne mremo,
I u vodu živi ne skačemo!! . . .

(Mihael Napotnik n. m. str. 62.)

Tako je pot pripravljaj rešitvi svoje domovine in njeni zlati slobodi. V drugem oziru pa je Martić prevelikega pomena za Hrvate, osobito Bošnjake, v književnosti. Njegovo največje epiško delo „Osvetnike“, v katerih opeva krvavo in žalostno povest dolgih vekov, zlasti pa svoje dōbe, preveva tako vzvišena in ob jednom preprosto-narodna poezija, da so ga najbolji kritiki hrvaški imenovali „majstora i umjetnika“ narodne poezije, t. j. hrvaškega Homerja. Tako je pisal o njem slavni slavist dr. V. Jagić: Če je Homer mojster narodnega pesništva, je fra Grgo — Homerovič.“ (Napotnik n. m. str. 60.).

Isto potrjuje fra Ivan Kozinović v „Franjevačkom Glasniku“ (l. 1895., br. 2, str. 23 nsl.) pišo o njem: „Zares, kakor je bil Homer prvi in glavni vir za vsakega grškega pisatelja in umetnika, tako najde vsak pisatelj in književnik v „Osvetnikih“ polno gradiva za svoje pero, kar je umna roka fra Grgova zabeležila. Razven vzvišene poezije glej koliko imaš tu raznovrstnih primer, bojnih slik, opisovanj družinskega življenja, dokazov o vernosti narodu; kaže ti raznovrstne značaje, nravi; tu ti pesnik plaka z žalostnim in se raduje z radostnim, navdušuje te za lepo prirodu, pripoveduje ti razne bajke iz naroda, mnogokje ti popisuje narodno nošnjo, orožje, običaje, — poln pa je dovtipov in humora. V njegovih pesmih najdeš prekrasna rekla, žive pesniške podobe, opisovanja raznih krajev, a največ krepih, izbranih pesniških izrazov in kipečo zgornost, ki napolnjuje z za-

čudenjem vsakega čitatelja Martićevih „Osvetnikov“. In poleg vsega tega — in mi dostavljamo, da vidimo v tem ne malo prednost pred samim Homerjem — je vsa vsebina njegovih „Osvetnikov“ prava in živa povest, zgodovinska resnica, ne pa plod pesniške domišljije. Imajo torej najvišjo pesniško in ob jednom zgodovinsko vrednost, tako da, čudeč se tej poeziji, ob jednom natančno proučuješ žalostno povest bratskega naroda v Bosni. To zatrjuje pesnik sam: „Za uvjerenje slavnim ljubiocem mojih pjesana, štono su pod nadievkom „Osvetnika“ do sada na svjetlost došle, dugujem izjaviti, da su te moje pjesme . . . na istinitoj dogodjajnosti osnovane, toli da se svaki zgodopisac, koj uzbude ove bojne prigodjaje u narodnu povjestnicu zavodio, njimi slobodno kao prozaičnim opisom mogne poslužiti; jere ja sam suvremenik, i ne s' daleče motrioc spjevanih sukoba . . . poznavah lično i razgovarah se sa svima glavnim bojicima i komandarima Turskih vojska, imadjah takodjer na ruku i mnoge krštene ljude, što se na ratištima prigadjaje, ter s' te strane čuvene priče i prijave sravnjivah sa Novinskim dopisima, a osobito u ovoj zadnjoj pjesmi (Ustanak u Bosni i Hercegovini od godine 1876—8 i bojevi srbski i crnogorski) držah se traga ratne kronike, i tako složih u pjesmu bojna djela vitezova, u koliko jih može ona u najkračemu pričanju obufatiti, držeći se vazda pravilnosti, kakono nebi istinitostju pohramala ni na koju stranu, nego kako bilo, onako se svilo . . .“ (Nap. n. m. str. 68.)

A kar čitatelja najbolj čara, je krasni in gladki jezik, ki se nahaja jedino le v „Osvetnikih“. Vse te vrline uvažajoč, izrekli so hrvaški učenjaki in veščaki sodbo:

„Tko želi naučiti hrvatski jezik, neka čita Martićeva djela“.

2. Martić je zagledal luč sveta v krševiti gornji Hercegovini v selu Posušju okraja ljubuškega 5. dne svečana l. 1822. Resnico sicer govori latinski pregovor: Poeta nascitur — pesnik mora od Boga biti izvoljen in nadarjen, vendar je gotovo, da razne okoliščine v mladosti močno določujejo poznejše delovanje človekovo. Za malega Martića je bil najvažniji stric Rade, kateri je dečku na javorjeve gosli prepeval pesmi

o starcu Milovanu, pesmi, v katerih se slavé junaški čini hrvaških junakov. Kar je stric Rade zvečer peval, to je Martić drugo jutro, pasoč ovce in koze, ponavljal v svoji glavi in prepeval. Onih pesmij mladenič ni pozabil nikdar več, sanjal je o njih in snoval — svoje. Tedaj je čul prve povesti o vilah, onih bajeslovnih bitjih, ki spremljajo jugoslovanske junake v boj, varujejo jih, a se tudi grozno maščujejo, ako se jim junak izneveri. Tedaj že je dobil pesnik tako bitje za posestrimo, ki ga vodi „po klancih jadikovcih“ in mu pripoveduje žalostne dogodke narodove:

Što no cvieli (vzdihuje) na Javorju pustu.

Zato pa se tudi takoj ob začetku epa obrača na vilo, kliče:

Vini mi se na gudalo vilo!

Ko je bilo Martiću osem let, naredi oče oblubo, da ga hoče dati v samostan frančiškanom, da postane redovnik. Kmalu nato pa oče umrje; a oblubo treba izpolniti. Zato vzame siroto dobri stric Rade ter jo odvêde v samostan kreševski l. 1834.

3. Kreševu je, kakor že omenjeno, silno star frančiškanski samostan, kjer živé in trpé že stotletja bosanski franjevci za vero Kristusovo in svoj zatirani narod. Tu so vrli sinovi sv. Frančiška napojili mlado dušo Martičevo z duhom redovnega očaka pa tudi s prvimi gimnazijskimi nauki.

Tu je deček najprej od blizu gledal delovanje bosanskih franjevcev. „Ogromnih zaslug frančiškanskega reda za razvitek in napredek literature ni lahko dostojno in povoljno oceniti. To betvo prosvete, ki jo danes v Bosni najdeš, prinesel in okovaril je omenjeni meniški red. Bosna s Hercegovino vred nima skoraj drugih književnikov kakor brate frančiškane. Zgodovina bosanskega slovstva je jasna in preglasna apologija katoliške cerkve, da ona nikakor ne nasprotuje omiki narodni, ampak da le vsestranski podpira pravo oliko, da ona skrbeč za večno srečo tudi že pospešuje in utemeljuje začasni blagor vsakega naroda in narodiča, v katerem le prodre do zmage in prevage. Da! kakor drugod tako so tudi v Bosni in Hercegovini katoliški duhovni pričeli in z vsemi silami nadaljevali in negovali narodno književnost. Da je, kakor

je, povedala bodo imena slavitih móž, ki so bili iz bosanskega naroda in so pisali za bosanski narod.“ (M. Nap. n. m. str. 16.) Boljše šole torej pač ni mogel najti bosanski deček v svoji domovini, kakor v franjevskem samostanu, kjer je bila zbrana vsa večstoletna omika Bosne in Hercegovine. Tu in od l. 1838. na požeški gimnaziji pa je uživala njegova mlada pesniška duša tudi klasiško omiko grško in rimsko. Po vseh večjih samostanih so namreč imeli in še imajo franjevci latinske šole. Tu v Kreševu se je naučil Martić latinskega jezika in pa retorike, potem je pa, stopivši v red in dovršivši jedno leto novicijata, dokončal v Požegi z odličnim uspehom gimnazijske nauke. Četudi v svojih pesmih malokaterikrat kaže svojo klasiško izobrazbo, vendar se jim pozná, kakó močno je uplival nanj Vergilij, dalje Horacij, ki se mu je zlasti priljubil, in pa Homer, čegar vredni naslednik je bil pozneje. Baval se je dalje z italijanskima pesnikoma Dante-jem in Tassom, in Angležem Miltonom v italijanskem prevodu. Pečal se je tudi s francoskim slovstvom ter je zlasti rad čital slavnega dramatika Racine-a, čegar izvrstno žaloigro „Iphigénie“ je, učeč se jezika, preložil na bosanski jezik; prebiral je pa tudi Corneille-a in Bosuet-a in pa duhovitega Chateaubriand-a.

4. L. 1839.—40. ga pošljejo predniki v Zagreb, kjer je s petorico drugih bosanskih dijakov poslušal modroslovna predavanja. Beli Zagreb je bil že tedaj „grad učenjaka i mislitelja“; bil je žarko ognjišče, na katerem je plapolal ogenj domoljubja in oznanjeval hrvaškemu narodu boljšo bodočnost. Ta ogenj je vnel tudi živo dušo Martičevo. Središče narodnega življenja je bil tam Ljudevit Gaj. Ž njim so stopili v zvezo tudi mladi bosanski dijaki. Vračajoč se iz šole, od predavanja, oglasili so se navadno v Gajevi tiskarni, kjer jih je Gaj sam ali Babukić ali Šulek prijazno sprejel ter jim dal kako knjižico. Navdušenost za domovino, katere se je navzel v Zagrebu, ni ga zapustila nikdar več, četudi je moral nekaj časa bivati v ptujini. Iz belega Zagreba je bil namreč poslan v ravno Ogersko, v Stolni Beligrad (Stuhlweissenburg) učiti se bogoslovja; tam se še bolje spozna z domačimi slovstveniki, kakor s Kačićem, Dositejem Obradovićem, Karadžićem, Mažuranićem, kateri mu je

bil pozneje vzor za „Osvetnike“, Stankom Vrazom, s katerim si je dopisoval. V Stolnem Belemgradu je začel pesnikovati. Prvo pesem je poslal „Danici“ z naslovom: „Zahvalnica bosanskih fratara maršalu Lavalu Nugentu“, ki jim je l. 1840. ponujal svoj grad Dubovac pri Karlovcu za semenišče. Tedaj je pesnik, dopisujoč hrvaškimi in srbskim časopisom, videl, kako pogubna je nesloga med brati; zato se je za slogo mnogo trudil;

a ker je ni dočakal, potožil je milo v V. spevu svojih „Osvetnikov“ v „pripjevu“ (l. 1880.)

I u mrske tmê se sunovrata
Vrlo pleme Srba i Hrovata! ...
Ja bih zrio u pokoju nujnu,
Kano ruža u nacvatu rujnu
I odpatnju roda uzo' na se,
Kad bih slišo sjedinjenja glase.

(Dalje.)

Ljubezen prerokova.

Prešlo je dveinštirideset let,
Odkar je sin Helkijin v božjem sviti
Gospodu jécál višnjemu: A, a,
Otrok sem in ne morem govoriti.

Poražen, strt do tal Jeruzalem,
Onesvečeno božjih služb je mesto,
Podrti stebri, bronasto morjé,
Pokrivajo razbiti vrči cesto.

Ukradene posode vseh hramóv
Iz srebra, zlata, kamena in brona,
Leskatne vrste snetih margarán
Krasé zdaj stebre mesta Babilona.

Kje si cvetoči Zedekijin rod,
Kje poglavarji silni in košati?
Posekal vas je meč, in Judov kralj,
Zaprto in slep vzdihuješ sam v Reblati.

Siv mož. — Na čelu mu leži oblak,
Po ramah padajo mu kodri beli,
Sloní na polustebri osamljen,
In solza teče mu na lici veli.

„O vsi, ki mimo greste tod, o vsi
Postojte, glejte, premišluj vam duša,
Je-li katera večja srčna bol,
Kot moje strto jo srcé okuša?“

Vse mirno, tiho kakor pod zemljó,
Razsuto, mrtvo, zrušeno, podrto,
Ni radostnega glasa, joka ni ...
Oko je starčevo na mesto vprto.

„O káko je temó, o kako noč
Gospod na hčer sijonsko jezen dahníl!
Sinov je izraelskih slavni rod
Z visokega nebá na zemljo pahníl.“

Vse tiho, mirno kakor pod zemljó;
Kdo možu solznemu naj odgovarja?
S krvjó pojena tlà, razpali zid,
Nebeški svod li, morda svetla zarja?

Ne! Prebivalci le poredkih hiš,
Kar ni jih strla vražna roka trda,
Ki v tožnem vencu ókrog razvalín
Sovragov milost kažejo, ne srda.

Poznate-li moža, ki sam stoji
Na svetih tleh pradedov pokopanih,
Ki plaka, toži kamenom, skalàm
O nôči, sinih mrtvih in izgnanih?

Poznate ga. Drugače je nekoč
Govoril vam, svaril vas, klical, prosil,
Bodočnost kazal vam, z nočjo grozil,
Saj božje je navdihe v prsih nosil.

O, kolikrat je klical blagoslov
Na vladarico narodov neverno,
In tolikrat je tešil božji srd,
In ljubil vas takó je neizmerno.

Zaprli ste uhó, drevili v greh,
Menèč v slepoti, glas njegov je prazen;
Gospod je krívdo s krívdo kaznoval,
In ta poraz, pogin vseh krívd je kazen.

Ječi na tujem v robstvu zarod vaš,
Jeruzalem sramota večna krije,
Ker niste téga slušali moža:
Preroka, svečenika Jeremije.

In ako zdaj na teme si pepel
Potresate in vikate: „O grozno!“
V uho prebridek vam grmi odmev
Preroka z mesta strtega: Prepozno!“

Zašlò je solnce, o Jeruzalem,
Zašlo je, kakor divna tvoja slava:
Ljubezen le preroka ni zašla,
Domov se vrača in v molitvi plava:

„Očetje so grešili, ni jih več,
A mi pregrehe nosimo njihóve.
O spreobrne k sebi nas, Gospod,
Povrne prejšnje dneve, dneve nove!“

Anton Medved.

Fra Grgo Martić.

(Sestavil J. D.)

(Dalje.)

5. Odičen z raznovrstnim znanjem, katero si je pridobil Martić v zornih letih mladosti, vrne se l. 1844. v Bosno, kjer ga o božiču škof fra Rafo Barišić v Travniku posveti za mašnika. Malo potem, dne 14. prosinca l. 1845., opravi novo mašo v kreševski samostanski cerkvi. Od tedaj pa do danes je Martić neutrudljivo delaven i kot pesnik i kot vrl duhovni pastir. Toda kakšno je bilo slovstveno polje v Bosni, ko je je počel on bogatiti s svojimi pesniškimi umotvori! Vse je spalo v trdem spanju, vse je bilo mračno in oblačno. Zato pesnikovo ognjevito srce bridko toži:

Več je mene tuga obhr-
vala,
Sve je meni mračno i
oblačno,
A sve mi je tužno i če-
merno ...
Sinje more presušiti more,
Moje oko od suza ne-
more.

Ko je pesnik tako vtop-
ljen v žale misli in od ni-
koder ne vidi pomoči svo-
jemu narodu, zakliče vila
z „Vlašića planine“ ter mu
prinese knjigo, da naj vstane
in budi brate iz trdega spanja. Ta bela vila je
bila posestrima narodnega trpina Jukića, s ka-
terim je tedaj Martić sklenil srčno prijateljsko
vez, katera ju je vezala do smrti in mnogo upli-
vala na dušni razvoj mladega pesnika Martića.

Da bolje ocenimo pomen tega prijateljstva,
naj povemo nekoliko o Jukiću. S tem zani-
mivim možem se je začela nova dōba za bo-
sansko slovstvo, zakaj do njegove dōbe se je

gojilo skoro izključno le bogoslovno slovstvo,
Jukić pa je opozoril bosanske pisatelje tudi na
druge slovstvene predmete. Ivan Jukić se je
rodil l. 1818. v Banjiluki, glavnem mestu turške
Hrvaške. Oče mu je bil zlatar. Mladost je pre-
živel prav tako kakor Martić: dečka so pripe-
ljali očetom franjevcem v slavni fojniški sa-
mostan; od tam je šel v Zagreb, kjer se je se-

znani z Gajem, kakor po-
zneje Martić. Povrnivši se
v domovino, začne zbirati
narodne pesmi, pripovedke
in pregovore in sploh vse,
kar je bilo važnega za do-
mačo zgodovino. Toda bla-
gemu fra Ivanu Jukiću ni
bilo usojeno mirno delo-
vanje za bosansko domovi-
no; bil je iskren in neupog-
ljiv zagovornik krščanskih
Bošnjakov za vladarstva
Omera paše, ki je l. 1850.
zatrli ustajo bosanskih ple-
mičev. In to neustrašljivo
zagovarjanje ubogih roja-
kov je naklonilo blagemu
možu hudih nadlog. Neke-
ga dne je bil po sili ugrab-
ljen in kakor tolovaj od-
gnan najprej v Solun, od

Žene pred Izveličarjevim grobom.

todi pa v Carigrad. Tam je pretrpel silne muke.
Šele vsled posredovanja avstrijske vlade se je
smel vrniti v domovino. Naposled je našel varno
zavetje pri blagodušnem podporniku vseh Boš-
njakov, pri prevzvišenem vladiki Josipu Juraju
Strossmayeru, ki je potrtega pisatelja podpiral do
smrti, katera ga je dohitela na Dunaju l. 1857.,
kamor je bil šel iskat zdravja. (Prim. Napotnik,
n. d. str. 35 nsl.)

Jukić je torej naročil Martiću, naj vzbudi iz spanja vse brate. Toda v onem času ni bilo lahko razpeti krila, zakaj vse razmere, političke in cerkvene, so bile kaj malo ugodne za slovstveno delovanje. Bilo je sicer še več nadarjenih mož, kateri bi bili lahko sukali pero za narodno stvar, toda niso umeli časa in so se držali starega kopita v slovstvu in rajši rabili latinščino, kakor n. pr. provincijal Marijanović, Matić, duhoviti Josić, ki je rajši prepeval v Vergilijevem jeziku, nego da bi se učil Babukića hrvaške slovnice. Tako sta postala torej Jukić in Martić preroditelja novejšega slovstva bosanskega. Kakor Jukić, začel je tudi Martić zbirati narodne pesmi. Zbral jih je sam okrog 200. Zbirko naj bi bil uredil Jukić, toda ker ga je prehitela smrt, prišla je na svetlo leto pozneje, l. 1858., pod naslovom: „*Narodne pjesme bosanske i hercegovačke*.“ Tej dragoceni zbirki je napisal Martić (z imenom Ljubomir) predgovor in dodal prekrasno elegijo Jukiću v spomin. V njej se prav lepo zrcali živo čuteče srcé pesnika Martića. Za rek si je izbral pesnik iz Horacija:

Multis ille bonis flebilis occidit;
Dignum laude virum Musa vetat mori.

„Rad nerad priznam“, piše prevzv. škof Napotnik v n. d. str. 40., „da še nisem bral tako mozeg in kosti pretresujoče žalostinke. Pesnik je svojo globoko žalost po goreče ljubljenu, umrlem pobratimu izrazil in vpodobil na razne, prav živo do srca segajoče načine. Krasno opisuje strašno burjo, ki je baje nastala na dan prijateljeve smrti. Žarno solnce je nehalo sijati, zakrivši svoj obraz v temne oblake, ki so pali od neba do zemlje in pričeli dežiti — a ne roso rosovito nego točo grozovito. Vihar je pušil, da je gore rušil. Potok Vrbas je bučal niz ravne doline in seboj valjal drevje in kamenje. Vsakdo živih se je poplašil v svojej grešni duši, kaj da hoče biti.

Bože mili! čuda nevidjena!
Nevidjena, ne pripovedjena!

Nekdo cikne iz oblakov, kakor ljuta guja v precipu — to je bila pregorkinja vila, ki je tugovala za svojim pobratimom, da se je daleč na okrog razlegal žalovanja glas.

Ajme! meni do Boga miloga.
Jao! Kobni u godini dane.

Ajme! žarko na nebu sunašce.
Jao! moje zelene dubrave.
Ajme! moje po gorama druge.
Jao! moja kola i siela.
Ajme! mladi po dolinah momci,
Jao! biele što čuvate ovce.
Smrkni dane, neogranuo mi.
Stani žarko, neogrijalo, sunce.
Ječte gore, ne zelenile ga,
Ne cvitaj smilje i bosilje.
Moje drage ne igrajte druge;
Razverzite i vesela siela.
Ne pievajte ćobani mladjahni;
Zaturite diple i svirale,
Zaduhnite gusle i tambure.

— — — — —
Poslušajte, ako bora znate,
Koji mi se dogodiše jadi.

Na to milo prošnjo vse utihne ter umolkne in užaljena vila jame tožiti, kako je negovala in varovala svojega ljubega pobratima od zibelke do poznih let. Podarila mu je um in pamet, učenost in domovinsko ljubezen, da je vse oživiljal in vse silil k občudovanju. Daleč na okrog so ga slavile slovanske pokrajine. Toda bile so vile, ki so zavidale slavljenču slavo, posebno zlovoljna starka, ki človeku seje nesrečo po potih in stezah, da mu niso ravne in varne.

Oj sudbino! ne bilo ti traga.
Sad ukažeš tvoje zlatno lice,
Sad se opet huljaš kriomice.
Sada digneš pod nebo junaka,
Sad ga hitaš u dno mrkla mraka.
Jednoga mamiš, a drugoga daviš;
Jedno zidaš, a drugo ukidaš.

A četudi mu je sovražna vila strla telo, duh junakov živi in slava.

Hrabar vitez za smrt i neznade.
Njegova su diela nekajana;
I njegovi dani neplakani . . .
On živi sretno brez kraja veku.

Ganljivo nagrobnico na prijatelja pa končava rahločutni pesnik s temi-le stih:

Rasla jela i širila grane,
Grane daše hlada ugodnoga,
Liepu cvietju rosu plodonosu.
Vihar puhnu, skerši jelu vitu,
Jelici se osušiše grane.
Nesta hlada, a rosa odpada.
Nit već diši niti kom miriši.

(Napotnik, n. m. 40 nsl.)

6. Naš pesnik je izgubil torej z Jukićem svojega najboljšega prijatelja. Življenje mu je po-

stajalo vedno resnobnejše, skrbi so se množile od dné do dné. Omeniti moramo, da je pred istim Omerjem-pašo, ki je nesrečnega storil Jukića, bežal tudi Martić. L. 1850. je bil namreč imenovan za župnika v najvažnejšem mestu cele Bosne — v Sarajevu. Zbok svoje službe je imel vsak dan opraviti tudi z omenjenim Omerjem-pašo Latas, ki je bil — mimogredé povemo — rodom Hrvat iz Ogulina in se je poturčil. Martića je sicer prijazno sprejemal in mu uslišaval prošnje, toda odkar mu je ugrabil prijatelja Jukića, ni mu Martić več zaupal. Ko je v najhujšem mrazu bežalo sedem tisoč družin na avstrijsko zemljo, da rešijo pred krvoločnim pašo vsaj golo življenje, bil je med izseljenci tudi fra Grgo. V Sarajevo se je smel vrniti šele za Hurdžida paše. Toda kmalu so ga klicali drugam. L. 1856. naprosi nikopoljski škof Conte Angelo Parsi tedanjega provincijala frančiškanskega reda v Bosni, Pašalića, da mu pošlje kakega mladega misijonarja v Ruščuk; provincijal odmeni za ta važni posel Martića, zlasti zaradi znanja jezikov, kateri se govoré v onih pokrajinah. Tako je prišel pesnik v lepe kraje ob Dunavu, v Bolgarsko in Rumunijo. To ga je sicer zaviralo, da se ni še lotil svojega največjega dela, „Osvetnikov“, a bilo mu je v drugem oziru koristno. V tem času je namreč imel priliko, globlje spoznavati narodnega duha, seznaniti se z njegovimi težnjami in bedami; s svojimi očmi je videl vsa ona krvava bojišča, kjer so krvaveli junaki „za krst častni in slobodu zlatnu“; zlasti pa je, nabirajoč in prepisujoč narodne pesmi hrvaške in poslušajoč divne pesmi bolgarske, dovršil in izpopolnil znanje narodnega jezika. Tako se je pesnik mnogo učil iz knjig in življenja, zlasti pa od naroda svojega, in vse to ga je storilo sposobnega, da je zložil najlepši epos, kar jih pozná jugoslovansko slovstvo, svoje divne „Osvetnike“.

7. Vrnivši se z misijonskega dela postane Martić v kreševskem samostanu učitelj mladim klerikom in dijakom, učeč jih jezikoslovnih, modroslovnih in bogoslovnih predmetov. Tisti čas pa začne vreti po Hercegovini in na meji Črne Gore. Ti dogodki ga pretresejo, da prime za javorjeve gosli in zapoje prvo junaško pesem „Osvetnikov“. Celo delo ima namreč naslov:

„Osvetnici“ in obsega sedem pesmij, kojih je vsaka nekako celota sama zase.

Prva pesem: „Obrenov. Dogodjaj iz godine 1857.“ V šestih spevih opeva grozno trpljenje uboge raje zaradi nasilstva zverskih bašibozukov; vsakega količkaj čutečega človeka mora presuniti ta dogodek, naslikan z zgodovinsko natančnostjo. Šahin-aga, načelnik bašibozukov, opleni hišo junaka Obrenova, oskruni sinaho, sina Draga pa odvêde v trdnjavo na Trebinje. Strela udari v jetniško poslopje, Drago uteče, zbere četo junakov ter hiti po noči nazaj na Trebinje, da se maščuje nad Šahin-ago. Napade grad, ubije ago, tovariši pa zapalijo turško gnezdo, kjer poginejo vsi Turki, ki se nečejo udati. Tako je Obrenov Drago prvi osvjetnik (maščevalec), ki se je maščeval nad nenasitnim Turkom. Prekrasno pričinja pesnik prvi spev „Sudbovanje“, proseč posestrimo vilo, naj mu vendar pové, zakaj vlada tolika žalost „na Javorju pustu“? Kaj se je neki zgodilo? Ali je mar tuga izgubila tovarišico? Ali pa se je morda vila ulovila za grm in kliče pobratima na pomoč?

Vini mi se na gudalo vilo!
A za čistu vjeru djevovanja,
Djevovanja i moga i tvoga;
Ter nebi l' mi nekazala krivo:
Štono cvieli na Javorju pustu?
Il' je tuga ostala bez druga,
Pa jaduje u planini sama;
Il' se vila u grm ulovila,
Tere kliče pobratima vierna,
Da joj zlatne odapni je vlase.
Nit je tuga ostala bez druga,
Jer nevolja uvijek hoda s njome;
Nit je vila u grm se savila;
No vjera je, da nekažem krivo,
Jer me nije naučila majka.¹⁾

Nato pripoveduje, kako si je sivi sokol izbral kamenite klance in pečine hercegove, tam naredil si gnezdo, v njem skrbno gojil mladiče; ni mu bilo mar cvetja in ovočja, niti čarnega petja pastirjev, jedino veselje mu je bila sloboda:

Priroda mu sama njegovanje,
A sloboda rajsko radovanje.
Što večera, nikoga ne pita,
A što ruča, nikom stalo nije.

(Napotnik n. m. str. 7.)

¹⁾ Pjesnička djela fra Grge Martića. I. dio. Sarajevo. Tiskom i nakladom tiskare „Bosanske pošte“. 1893, str. 1.)

A glej nesreče! priklati se v one klanke ljuta guja (kača), ki začne prežati na mladiče, mlade sokoloviče, ter jih zalezuje, da morajo bežati iz gnezda vedno više med skaline. Ko stari sivi sokol zapušča mladiče, da se vspne za vedno pod sinje oblake, daje jim še zadnje naročilo, da se maščujejo nad kletu alo (kačo).

Eto vjera, eto kletva moja,
Osvetnike vas ostavljam krute
A osvetu na alu prokletu,
I na alu in na aloviče.
Na osvetu moja čeda siva!
Bez slobode života vam nema,
Ni junačtva bez nevolje teške;
A nevolja slogom druge veže,
A junaci u slozi su jaci;
I vi slozi i zadrugi vierni
Svog nedaču okajte babajka
I krvlju mu osvjetljajte krila;
Koji neće, teško njemu bilo:
Sivoga mi nenosio perja,
Nevijo se po nebesku luku,
Žarkoga se nenagledo sunca;

Nebilo mu ptića odgojica,
Ako l' bilo, ali robovalo.

Z grozo poslušajo ptiči sokoloviči zadnjo željo svojega babajka (očeta). Vsi se zavežejo slovesno, da ga hočejo grozno maščevati. — Vsakdo takoj spozna, kaj pomenja ta alegorija: da je sokol Bošnjak, sokoloviči njegovi sinovi, ki so mirno bivali v svojih selih, dokler se ne priklati kača, krviželjni Turek in njen strupeni zarod. Ta spev je ob jednom uvod celemu epu, ker vedno se ponavlja, kar vila pravi ob koncu speva:

Pa eto ti pobratime dragi,
Što cvijeli po Javorju kletu . . .
Sve ti ptiči po razbojih cviele;
Krvavi jim do očuih kljuni,
Grozni nokti do sivoga perja;
Nema dana, kad nije mejdana,
Nema ljeta bez krvnih osvetah,
Niti klanca bez bojna udarca.“

(N. m. 12 nast.)

(Konec.)

Pomladanska.

P ač dolgo, težko smo čakali,
O vigrad, da prisiješ spet;
Razpada zdaj snežena halja,
Pred nami zemlja se razgalja
Iz njé za cvetom sili cvet,
In kal odpira se ob kali,
Kar dolgo, težko smo čakali.

Zdaj slobodno se veselimo,
Hitimo pod nebeški strop
Na ravne travnike, vrtove
In v strme hribe in gozdove,
Da s solncem spremimo v pokop
Poslednji sneg, spomin na zimo.
Zdaj slobodno se veselimo!

O topli žarek, svet prekrasni,
Prirode nepojmljivi red!
Po žilah teče kri živeje,
In tudi v dušo nekaj greje,
Kot bi se tajal trdi led
Otrplih čustev v duši jasni.
O topli žarek, svet prekrasni!

Mi z vami, ptiči lahkokrili,
V naročji božajočih sap
Najrajši kvišku bi vzleteli,
Iz grla čistega zapeli,
Da reke bi grmeči slap
Z zvonečim petjem preglasili,
O ptiči drobni, lahkokrili!

„Le kratek čas, le dni minljive“
Tako bi pevali z višin —
„Poročno krilo zemlja nosi,
Nebó cvetice nánjo trosi;
Zdaj glej, poslušaj, zemlje sin,
Napôji se lepote žive
Ta kratki čas, te dni minljive!“

In ti, pomlad, ti hči nebesna,
Poslanka dobrega Bogá,
Prilagaj gorke nam poljube,
Na čelu gladi temne gube,
Raznetaj ogenj nam srcá,
Zatiraj čustva topo-resna,
O ti pomlad, ti hči nebesna!

Naj tudi hrujejo viharji,
Odmikajo tvoj zlati čas,
Ti vedno lepa, vselej nova,
Kasneja časih, a gotova,
Ogrej, krepčaj, pomlajaj nas,
Ki dan za dnevom smo v viharji
Hladneji, trédneji in starji.

Anton Medved.

Fra Grgo Martić.

(Sestavil J. D.)

(Konec.)

„Osvetnikov“ II. knjiga ima naslov: „Luka Vukalović i boj na Grahovcu na Spasovdan (vnebohod) g. 1858.“ Na svetlo je prišla l. 1862. v Zagrebu; pesnik sam se je skril za izmišljeno ime: Radovan. Ta pesem, med vsemi najobširnejša, — šteje namreč do pet tisoč in petsto granesov v sedmerih spevih — je tudi najlepša, bodisi gledé na obliko, bodisi gledé na vsebino. Opeva pa junaške čine hajduka Luke Vukalovića in grozni boj s Turki na Grahovcu na praznik Gospodovega vnebohoda l. 1858. Ako smo rekli: „hajduka“, mora se umeti beseda v najplemenitejšem zmislu, kakor je Luka Vukalović jeden iz

med najvzornejših značajev, kar jih je narisala književnost, ne samo hrvaška, ampak v obče svetovna. Naš junak gorí za slobodo svoje bo-

sanske domovine; nič ga bolj ne peče nego jarem turške sužnjosti. Predno gré med hajduke, izpové se Luka igumanu (predstojniku samo-

stana) Milutinu ter prejme iz njegovih rok sveto obhajilo. Turki se vzdignejo za Luko, da bi ga zgrabili. Toda junak, sluteč nevarnost, navduši zatirano rajo za boj. Na Grahovcu se vname strašna bitka, v kateri zmaga Luka Vukalović s svojimi hajduki in junaškimi Črnogorci. Ne bomo opisovali krasnih prizorov prvega speva „Hajdukovanje“, v katerih nam pesnik pripoveduje ločitev Luke od predrage mu žene, preprosto, a vendar tako pretresljivo, da se mora vsakemu v srcu

smiliti nesrečna žena, katero hoče Luka kar brez slovesa zapustiti, ona pa teče bosa za njim; junak si ne more kaj, da ji ne bi dal zadnjih

Matí Božja.

naročil, pa tudi poslednjih tolažil v slovo. In vrla žena?

A ljuba ga sa jadam pogleda,
Biedna ljuba stoji zabludjena,
Kano hladna na razkršću stiena;
Jadila bi, plakala bi hudo,
Al će svomu zadat rane vojnu,
A vrnut ga zna da kući neće;
Kloni lišce, crne vedje svija,
A na srcu cvijel¹⁾ zauzbija...
Tek mu veli na razstanku težku:
Zar ti ode u hajduke Luko?

Te jedine besede izpregovori verna žena; in koliko srčne žalosti je v njih!

Pa po tomu već govora nema,
Bielo žarom žarilo je lišce,
A puče joj srce u njedrijeh...

Od te preproste seljačke bi se morale učiti mnoge novodobne žene, kako treba prenašati take dušne bolesti, zakaj, domov se vrnivši

Ona muči, ništa nepovieda,
Niti plače, niti koga kara,
Nit' svekrvi svoje kaže jade.

Jeden izmed najlepših prizorov grške Ilijade je pač oni, ko Hektor jemlje slovo od Andromaha; ravnokar omenjeno slovo hajdukovo — tako je naše skromno mnenje — ne zaostaja prav daleč za helenskim vzorom; kdor ne verjame, čitaj! Razložek je le ta, da tam gre Hektor v boj za brezznačajno, lahkomisljeno žensko Heleno, tu pa gre Luka Vukalović kri prelivat v prvi vrsti za sveto vero in zlato slobodo. Homer nam slika v toliko slavljeni Odiseji Penelopo, ženo Odisejevo, kot vzor zveste soproge in skrbne matere, četudi je njen sin Telemah drugačnih mislij —; a Penelopa je pa tudi skoro jedini ženski vzor v grški zgodovini, dočim so žene in device, katere riše Martić, vse kakor žena Vukalovičeva. In Martić riše in piše po zgodovinski istini. Kakor je sprogo prosil, da naj se ne omoži, dokler petkrat ne prileté žrjavi z juga v deželo in dokler ni obšla vseh usodepolnih klancev in se prepričala o njegovi smrti:

A nemoj se priudavat ljubo;
I pet putah da prelete ždrali
Sa sinjega mora na Dunavo,
Pa toliko, da se putah vrata

¹⁾ Žalost.

Pa da ti tko i istinu kaže:
Dokle kobne neobidješ klance,
Gdje su moje kosti trli vuci —,

tako zvesto se je držala njegovega naročila. In koliko je pretrpela med tem dušnih bolestij! Dočim njene vrstnice srčno radost uživajo s svojimi otroki, zibajoč jih in poljubljaajoč, je ona sama:

A kad ona u svoj stanak dodje,
Niti zibke nit' od zibke glasa,
A kamo li da poljublja sina,
Čim bi svoga spominjala Luka.

Penelopa je bila bogata in preslavljana gospa, oboževana od nebrojnih snubačev; žena hajdukova pa živi v velikem uboštvo s svojo svekrvo:

E tako su biedne boravile
Polovinu dana ljetošnjih,
Hranile se ubožnjem gladom
I pasale nevoljom i jadam.

Nečemo obširnije omenjati prekrasnega razgovora hajduka Luke z igumanom Milutinom v oni bajni cerkvi pod Ostrogom, o kateri poje pesnik:

Biela crkva u pustoši mila,
Kano ruža u pó polja biela;
S nje krst zlačen sjajnim gori žarom,
Po caklenih¹⁾ bridih odasieva,
A skalni se hridi smiju na nju
Tihim mirom i slobodom zlatnom.

V tem razgovoru se odkriva vsa zlata duša junakova. Nič žalega nisem storil nikomur, pravi, in vendar se moram potikati po gozdih in planinah kakor divja zver, ker ne maram pasti živ Turčinom v roke.

Bolja su mi tri ciglena²⁾ dana,
Gdje neima o Turčinu glasa,
Nó stotinu da navršim lieta,
Kud kopito okrutničko šeta.

Kdo se ne spomni besedij Črtomirovih v Prešernovem „Krstu pri Savici“:

Manj strašna noč je v črne zemlje krili,
Ko so pod svitlim solncem sužnji dnovi!

Prav klasičen pa je šesti spev Luke Vukalovića, z napisom: „Grobovi“. Pesnik nam popisuje vso grozo, ki človeka obide na bojnem polju, pokritem s samimi mrličmi. Prešeren je v

¹⁾ Caklen, bliščoč.

²⁾ Sami.

„Krstu“ le nekoliko naznačil tak grozni prizor, pojoč:

Ko zor zasi je na mrličev trope,
Ležé, k' ob ajde žetvi al' pšenice
Po njivah tam ležé snopovja kope.

Martić nam ga je opisal z nenavadno izvirnostjo. Solnce, pravi, je sicer že vzšlo ter obsijalo brda in doline, toda bojnega polja Grahovca neče obsijati, tam je še noč. Črna žena šeta po polju, koso nosi na rami, pa pokosi, kogar zadene; mesto zdravil ima vrč strupa v roki, da zastruplja ranjence. Mrtva trupla prevrača tam po polju, in kjer vidi, da še kdo izdihuje, hiti k njemu, da ga napaja z žolčem in strupom in ga zadavi. A še groznejše je njeno spremstvo! To so volkodlaki, volkovi, vrani in kače, ki vsi nahajajo obilo hrane na mrliškem polju. Čujmo, kako pesnik to pripoveduje:

Baba vreči, a dolina ječi,
A za njom se vukodlaci vlačé;
Mniš da idju, da junake vrače;
Ali oni krvcu loču vruču,
Dok se svane, da se njome hrane . . .
Baba vreči, a dolina ječi,
A za njome mrci vuci skaču;
Mniješ idju, da junake plaču;
Ali oni konjsko meso žvaču,
Dokle svane, da se njima hrane . . .

Za njo leté orli in gavrani, pa ne, da bi žalovali za junaki, marveč kljujejo jim črne oči ter se masté ž njimi. Naposled se plazijo za črno babo tudi kače, da bi žrle junaška srca . . .

Boka dreči, a Grahovac ječi;
Vuci viju, vukodlaci hrču,
Orli klikču, a gavrani grču,
Ljute crne pocikuju guje,
Glave leže i na strave reže,
A sve nočna crna strava ¹⁾ stravi . . .

Vse preklinja to babo, strela sama bi jo rada ubila, toda zanjo ni smrti, ker ona sama je — smrt.

Tretja pesem: „Boj turski i crnogorski godine 1862“ opisuje obupni boj, kateri se je bil med Omer-pašo in Črnogorci leta 1862., ko je paša hotel podjarmiti tudi slobodno Črnogoro. Tudi tam se je odlikoval Luka Vukalović. Tekli so potoki krvi, dokler ni bil potolčen sovrag.

¹⁾ Strava = strah

Neki hrvaški kritik primerja Martića z Mazuranićem, ker sta si res v marsikaterem oziru slična, — zlasti prvi dve pesmi „Osvetnikov“ sta Čengić-agi podobni — a vendar misli, da ne bode našel preveč ugovora, ako reče, da je Martić visoko nadkrilil svojega tekmeca i s svojimi krajevnimi opisi i s svojim dušeslovno natančnim označevanjem.

Četrta pesem: „Kiko i Zelić, dogadjaj u Bosni od god. 1831.“ opisuje bēdo bosanske raje v oni dōbi. Posebno živo je naslikan lov, ki ga je napravil mohamedanski velikaš. V tej pesmi, ki šteje sedem spevov, in izmed katerih je sedmi: „Vukodlak“ najobširnejši, uporabil je pesnik tudi rimo, ki pa nekaterim ne prija, češ, da preveč zavira misli, da je preokorna za bosansko narečje. (Napotnik, n. d. str. 66.)

„Ustanak u Bosni i Hercegovini od godine 1876—1878 i bojevi srbski i crnogorski“ je naslov peti pesmi, šesti pa: „Hadži-Lojina Krajina“, in vsebina zadnje, sedme pesmi „Osvetnikov“, je okupacija, zato nosi naslov: „Posjednuće Bosne i Hercegovine po cesaro-kraljevskoj vojsci godine 1878.“

Jedna je ideja, katera preveva cel epos: V vsakej pesmi, v vsakem posameznem spevu preliva z narodom svojim gorko čuteči pesnik krvave solze zbok brezmejnih muk ljubljene domovine; iz vsakega granesa puhti takorekoč želja, da bi že skoro prišel dan maščevanja. Tako navdušeno ni nikdo pozival naroda bosanskega na boj zoper krivico, kakor Martić v tem epu. Ali skozi temo turškega nasilstva je videl pesnik-prerok ves čas svojega pesnikovanja svetel žarek upanja, da pride jedenkrat rešitev, videl, da naposled mora zmagati oni, ki se je tako dolgo in krvavo boril za svete pravice človeške. In česar se je tako dolgo nadejal, to je res učakal, ko je avstrijski orel razpel peruti nad Bosno in Hercegovino ter konec storil krivici in nasilstvu. V tem oziru je Martić srečnejši nego naš Prešeren, ki je sicer prerokoval boljše čase domovini:

Vremena bodo Kranjcem se zjasnile,
Jim milše zvezde, kakor zdaj sijale . . .

a sam teh časov ni učakal; Martić je sam videl, kako padajo verige suženjstva z rok zatiranega naroda, zato je ves prevzet veselja in radosten

kliče, dovršujoč svoje „Osvetnike“ z opevanjem junaških činov generala Filipovića:

Zdravo moja pri razstanku vilo!

— — — — —
Eno orla pre' o neba bajna,
Što se vije od prijestola sjajna
Preko Bosne i Hercegovine;
A car pravi po narodu pravdu . . .

(VII. Osv. 3. spev.)

Z divnimi svojimi „Osvetniki“ si je postavil Martić res

Monumentum aere perennius
Regalique situ pyramidum altius!

Po pravici pišejo hrvaški slovstveniki, da so „Osvetnici“ največji in najdovršenejši hrvaški epos. „Očitujemo javno“, je pisal l. 1878. dubrovniški list „Slovinac“, „da pošto pročitamo „Osvetnike“, očitjesmo u nama neku nasladi, koja nas je u narodnom ponosu potvrdila i koliko smo više se sladili tim štivom, toliko veće do misli tvrde doprijesmo, da su „Osvetnici“ uprav osvetili našu epopeju umjetnu . . . Jezik je bogat i bujan, slog obal i savršen, mašta raspaljena i puna poezije, a najskoli u drugom snopiću u „Hajdukovanju“ rastanak Vukalovića od žene, razgovor njegov s igumanom Milom, razgovor u omarici s kosovcem, pak u poglavlju „Grobovi“ dopire do vrška naslada i zanesenost, te pošto si pročitao Vukalovića, osjetiš da ti srce grezne u grudima, kad u našem jeziku ovaki se pjesmotvori pišu. Kad čitaš uopće „Osvetnike“, pada ti na um Vergilijev jezik u Eneidi, jer teče kao rijeka, koja je sve gatove i zapreke smetla te nabreknuta i naduta romoni i pljuska svoje brijegove, kako da ih kori, što nijesu širi. Tako nam se i Martićevi stihii prikazuju . . . Martić je prvi naš epik u XIX. vijeku.“

Kdor hoće bosanski in hercegovski narod poznati z vsemi njegovimi potankostmi, proučiti vse njegove slabe ali lepe in dobre navade, kako se veselí in žalosti, ko se smeje in joka, temu ni bolje pomoči, kakor so divne popevke tega narodnega pesnika najboljšega značaja. Kdor spoznava bosansko narečje iz teh pesniških del, mora podpisati sodbo, katero je izrekel učeni Francoz Vielle de Sommers o hrvaškem jeziku: „elle (la langue illyrienne) est

sonore, noble, oratoire, vehemente — c'est en fait le language des héros.“ (Napotnik n. d. 69 nsl.)

Kadar bodo po Bosni in Hercegovini osnovane šole na podlagi jezika, ki ga govori narod, bodo, o tem ni dvojbe, „Osvetnici“ priljubljena šolska knjiga, iz katere si bode mladež zajemala nauke in vzglede krepotnega življenja, zajemala plodonosno ljubezen do prelepe svoje domovine. (Napotnik n. d. 69 nsl.)

Da vsaj površno načrtamo slovstveno delovanje Martićevo, moramo pripomniti, da je poleg največjega dela svojega, divnih „Osvetnikov“ in poleg že prej omenjenih narodnih pesmij, katere je nabiral dvanajst let, izdal še mnogo drugih manjših del, raztresenih po raznih časopisih. Omenjamo najprej: „Narodne pjesme o boju na Kosovu“, to je narodni epos, zložen po načrtu prof. Armina Pavića. Prve štiri pesmi je zložil Martić sam, ostale tri, med njimi „Kosovka djevojka“, so narodne. To delo je dovršil pesnik v dvajsetih dneh, tako rekoč igraje se. Dalje so znameniti pesniški spisi njegovi: „Spomenica Fra Andriji Kačiću, pjesniku Milovanu pri podignuću njegova spomenika u Makarskoj g. 1890 u ime bosanskih franjevac.“ — „Obrana Biograda“ g. 1456, kjer proslavlja sv. Ivana Kapistranskega. Veliko slavo si je pridobil izven svoje domovine, v večnem Rimu, s slavospevom: „Kristoforu Kolumbu“ l. 1893., ko je namreč frančiškanski red slavil spomin tretjerednika Kolumba. Bilo je določeno, da se v vseh glavnih jezikih proslavi ta velezneminiti mož. Lahko je bilo pogoditi, kdo ga bo proslavljal v milozvočni hrvaščini tam v Italiji, klasiški domovini Dantejevi. Kdo pa je na najvišjem vrhuncu hrvaškega Parnasa? Fra Grgo. In ko je slišal general frančiškanskega reda to krasno pesem Martićevo, omilil se mu je tako slovanski jezik, da je rekel: „Doppo la lingua italiana mi pare è prima nella sua dolcezza la Slava.“ (Za italijanskim jezikom, zdí se mi, je gledé na milobo prvi slovanski.) Prevel je: „Pjesničke kitice svetoga Frane Asiskoga po A. T. Ozanamu“, „Muka Isusova“, „Uskrsnušemu Isukrstu“, „Čestitka imendanu sv. oca pape Leva XIII.“, „Krštenik“, zložen v trinajstih poglavjih po pripovedki grofa L. Tolstega. Da

je Martić mojster tudi v prevajanju, kaže to, da se je prvega prevoda „Pesniških kitic svetoga Frana Asisk.“, neki mlad svečenik v Derventi naučil iz glave od besede do besede v dveh dneh, akoprav obsega več nego tisoč stihov.

Še jedno Martičevo pesem bi našeli, katere pa žal ni več. Ta je „Osmanida“. Ko je namreč l. 1867. prišel pri vezirju Topal-Osmanu v nemilost, zložil je daljšo pesem „Osmanido“, v kateri je natančno načrtal dobre in slabe strani tega vezirja, njegove politiške namere in trinoško vladanje. Osman je zvedel za to pesem ter ukazal preiskati Martičevo stanovanje. Fra Grgo je sicer še o pravem času skrnil pesem v žitnico, toda po nesreči so mu jo miši zgrizle in zglodale. Pesnik sam je „Osmanido“ najvišje cenil, zato mu je še danes žal po njej. Kot zanimivost dostavljamo še, da je Martić sestavil tudi del ogromnega slovarja turškega jezika, toda zgodila se je z njim nekako taka kakor z „Osmanido“: izročil ga je nekemu mlademu pisatelju pri osmanski vladi, kjer se je izgubil.

8. Navadno se očita pesnikom, da so sami fantasti, nesposobni za resno življenje; Martić ne tako. Skrbel je tudi za gmotno blaginjo narodovo. Ustanovil je l. 1865. normalno šolo v Sarajevu, katero je sam najbolje podpiral. Fra Grgo je bil 21 let člen vilajetske uprave pri prejšnji bosanski vladi, in to se pravi: on je bil zagovornik pravice in prava, branitelj tep-tane raje. Okoli dvajset let je opravljal težavno službo župnika v Sarajevu, kjer so prebivalci bili in so še večinoma mohamedani ali pa zagrizeni pristaši grško-iztočne cerkve, in le prav pičlo število Sarajevčanov je bilo tedaj verno udanih edinozveličalni katoliški cerkvi. In četudi je skrbno pasel svoje ovčice in jih branil pred drugoverskimi zapeljivci, vendar ga je spoštovalo vse. „Pod imenom fra Grgo je poznan in čislán od vsakaterega Bošnjaka, bodi kristijana,

bodi mohamedana. Pogostokrat sem slišal na lastno uho, kako so priprostiti kmetje po sarajevskem polju hvalili paroka Grga, da je vedra in modra glava, da je ljubezniv in dobrotljiv, da ume više nego vsi sarajevski pisarji, da velja in premore toliko pri Turcih, da še z vrvi človeka lahko reši.“ (Napotnik, n. d. 59 nsl.) Njegove zasluge za pomirjenje duhov, zlasti o zasedenju Bosne po Avstrijcih, so velike, ker je vse rado poslušalo njegov svet.

Zasluge njegove je priznala sama turška vlada ter ga odlikovala trikrat, Njegovo Veličanstvo, naš presvetli cesar, pa mu je podaril l. 1878. Fran Josipov red, in letos, o petdesetletnici mašništva, red železne krone III. vrste.

Ne dolgo po zasedenju Bosne je šel v pokoj — bolje na nepokojno delo, v kreševski samostan; tu se v tihi samostanski celici bavi s študijami, katere zadevajo domačo literaturo, posebno pa se ukvarja s pesništvom, ki je kos življenja njegovemu življenju. (Napotnik n. d. 59. nsl.)

Mil je pesnik divnih „Osvetnikov“ Hrvatom, zlasti mladini, katero on ljubi ter vspodbuja k plemenitemu delu:

Da žrtvuje ljubavi prvinu
Sve za vjeru i domovinu.

Mil je pa tudi vsem Slovanom, in posebej nam bližnjim Slovencem. Zato mu tudi mi želimo letos, ko je praznoval svojo zlato mašo, da naj bi bila ta njegova zlata maša začetek zlate dôbe bratskega nam naroda!

Opomba. Pesniška dela Martičeva so izšla pred kratkim v Sarajevu. I. del: „Osvetnici“, nevezan 3 for., II. del: „Posvetnici“ (t. j. Pjesničke kitive i. dr. nekatere pesmi) broš. 90 nov. Poštšina posebej. Denar se pošilja po poštni nakaznici tiskarni „Bosanske pošte“ v Sarajevu.

Nova dolenska.

Vinógrad zal imeval sem,
V vinógradu pa hram,
Pogosto vanj hodeval sem
S prijatelji in sam.

Vinógradček je bil krásan,
To rajski bil je vrt,
In žrtvoval sem leto dan
Za vzgojo svojih trt.